

ACADEMIA ROMÂNĂ

INSTITUTUL DE FILOSOFIE ȘI PSIHOLOGIE
„CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU”

**STUDII DE ISTORIE
A FILOSOFIEI ROMÂNEȘTI**

V

**CENTENAR CONSTANTIN NOICA
(1909–2009)**

Coordonatori:
Acad. Alexandru Surdu
Viorel Cernica
Titus Lates

Ediție îngrijită de: Mona Mamulea

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

București, 2009

SISTEMUL ROSTIRII FILOSOFICE ROMÂNEȘTI

ALEXANDRU SURDU

Prin „rostirea filosofică românească”, Noica ocupă un loc aparte în filosofia noastră, un loc neprecizat încă de critica filosofică și nesugerat nici de autorul însuși, care, după publicarea cunoscutelor lucrări: *Rostirea filosofică românească*, 1970, *Creație și frumos în rostirea românească* (1973) și *Sentimentul românesc al ființei* (1978), abandonează practic această temă. Din perspectivă pur filosofică, lucrările par, la prima vedere, lipsite de interes: același lucru, poate chiar mai pregnant, se poate spune din punct de vedere strict filologic. Lucrările au plăcut însă, contribuind în mare măsură la popularitatea autorului, prin aspectele lor artistice, ușor accesibile, atractive. De altfel, însuși domeniul investigat se preta la o astfel de tratare, fiind situat undeva între adevăr și frumos, ceea ce i-a prilejuit autorului o adevărată risipă din tezaurul celor mai alese expresii stilistice care au fost utilizate vreodată într-un context filosofic.

Făcând totuși abstracție de stil, „rostirea filosofică românească” diluată ulterior în termenul mai general de „rostire românească” și concentrată, în cele din urmă, în jurul unui termen central, al „ființei”, face parte din ceea ce astăzi se numește *hermeneutică*. Nu în sensul antic al interpretării gândurilor prin cuvinte, al exprimării gândurilor, ci al descoperirii gândurilor întruchipate în cuvinte. Astfel de investigații făcuse sporadic și Hegel, care se bucura, cum zice Noica, găsind în limbă cuvinte pe măsura semnificațiilor speculative, nu numai diferite, dar și opuse. Hegel era însă nemulțumit de limbaj și apăsa temător pe clapele aglutinante ale limbii germane. Opera lui Heidegger este însă un adevărat delir hermeneutic, o incidență a celor mai stranii proiecții care s-au făcut vreodată pe coordonatele atât de laxe ale limbilor greacă și germană. Dispărută ca limbă vie, canonizată în scrieri dogmatice, greaca pare să renască prin cuvintele sale majore, să devină mai grăitoare decât atunci când era vorbită. Cum este posibil acest lucru, ne-o spune chiar Noica. În cuvinte, zice el, se întâmplă să-ți amintești de lucruri pe care nu le-ai învățat niciodată, „Căci orice cuvânt este o uitare și în aproape oricare s-au îngropat înțelesuri de care nu mai știi”. Hermeneutul autentic ar trebui să fie deci un fel de arheolog al limbii, care să sape în adâncul cuvintelor și să găsească acolo *noutatea uitată*. Tot Noica mai zice că „dacă nu m-ai fi găsit, nu mă căutai”. Hermeneutul banal caută ceea ce n-a uitat nimeni și găsește ceea ce știi toți. Un

hermeneut autentic a fost Eminescu, care, căutând în taințele limbii române, a găsit acolo „Luceafărul”, uitat de toți, căci „Luceafărul” *exista* în limba română și fără Eminescu, dar numai prin Eminescu i-a fost dat să *fie*. Un Eminescu însă al filosofiei românești, zice Noica, n-a apărut încă. Adică un hermeneut care să cerceteze în profunzimile limbii române și să găsească acolo filosofia pe care noi am uitat-o. Până se va găsi vreunul, Noica încearcă el însuși să pătrundă în abisurile metafizice ale câtorva cuvinte românești. Cum este și firesc, el caută adesea ceea ce s-a și găsit deja și a fost ca atare spus în alte limbi, găsind însă că noi, românii, i-am putea zice altfel, poate chiar mai bine. Nu este mare lucru să spui ce-au mai zis și alții, dar Noica se bucură, asemenea lui Hegel, pentru faptul că toate acestea erau ascunse și în limba noastră, uitate, iar a le scoate astăzi la lumină este totuși un lucru bun. Cel puțin din perspectiva culturii umaniste.

Și dacă, totuși, în limba noastră există și lucruri care nu s-au rostit în alte limbi? Lucruri pe care le-am uitat doar noi? Atunci nu mai este vorba de o simplă bucurie, ci chiar de datoria noastră de a le reaminti și altora. De a încerca, așa cum o face Noica, să le expunem în forma unui sistem.

Faptul că sistemul prezentat de Noica are cinci momente nu ne pare întâmplător. În cuprinsul aceleiași *Rostiri filosofice românești*, vorbind despre *Îndoita înfinire la Brâncuși*, el consideră că „orice legendă, până și povestea cea mare a lumii, se desfășoară după cinci momente”. Or, ce altceva este filosofia decât această mare poveste a lumii? Decât această pentadă a pentadelor?

Primul moment al sistemului îl constituie clasicul „în sine”, atât de cunoscut în limbile tradițional-filosofice (*kat' hauton, in se, an sich*), căruia Noica îi găsește o pereche corespunzătoare de termeni românești „sinele și „sinea”, care nuanțează aspectele obiective și subiective ale necondiționatului, excluzându-se și completându-se reciproc.

Urmează „ciclul ființei”, în cadrul căreia „rostirea”, „întru” și „firea” presupun nuanțări subtile ale raportului dialectic dintre „a fi” și „a exista”, nuanțări care presupun interiorizare și, în același timp, raportare la altceva, statornicie și perisabilitate; ceea ce conduce de la sine către momentul următor, al „devenirii”. Ciclul acesteia începe cu „petrecerea” și, trecând prin „vremuire” și „înfinire”, ca ilustrații ale devenirii în timp și spațiu, sfârșește cu „troienirea”, cu excesul falimentar al devenirii nestăvilite, care necesită „rânduiala”. Aceasta începe cu ctitoriile prefixului „în”, care scoate ființa din talazurile devenirii dezlănțuite „înființând-o”, esențializând-o, găsindu-i astfel „temeiul”, „cumpătul”.

Există între aceste patru momente ale sistemului o surprinzătoare coerență, ceva care le reunește, le adună și le orânduiește aproape deductiv. Aceasta este, în fond, „rostirea filosofică românească” – rostirea propriilor sale momente, sistemul acestei rostiri. Ultimul moment al sistemului nu mai reprezintă însă un „ciclu”. Rostirea filosofică este abandonată în lume și lăsată acolo să rătăcească, „pe calea

cea de sminteală”. Să fie aceasta un fel de uitare a uitărilor? Sau lumea aceasta, viața și societatea, și apoi creația și frumosul scapă rânduiei, cumpătului regăsit al ființei înființate? Dar atunci, la ce mai e bună rânduiala?

Ar mai fi, desigur, și alte întrebări. Nu trebuie uitat însă nici faptul că „rostirea filosofică românească” își găsește în scrierile lui Noica o *primă* reprezentare sistematică, iar aceasta nu-i decât o căutare a ceea ce el găsisese deja, în esență a triadei de tip hegelian: ființă, devenire, temei, căreia îi adaugă un început de genul absolutului tradițional și o încheiere difuză. Sunt posibile, firește, și alte reprezentări. Depinde de ce ai găsit, ca să știi ce să cauți. Alte încercări pe această linie, făcând abstracție de cea a lui Mircea Vulcănescu, care îl precede pe Noica, nu ne sunt cunoscute. Noica însuși nu mai revine la sistemul schițat al rostirii filosofice românești, ci doar la părți ale acestuia, pe care le prezintă separat (*Sentimentul românesc al ființei și Devenirea întru ființă*).

Judecat ca atare, sistemul rostirii filosofice românești se dovedește simplist (față de sistemul lui Hegel, de exemplu). Problema nu era însă aceea de a transcende universul culturii umane (de care a încercat să dea seamă Hegel), ci de a înscrie rostirea filosofică românească, cu specificul ei, pe fluxul rostirii filosofice în genere.

Metodologic, este vorba de o investigație a limbajului conceptual, categorial al filosofiei, care, după Noica, nu poate fi, în nici un caz, redus la simbolizare și codificare. Or, atâta timp cât filosofia operează cu limbajul conceptual, Cantemir poate fi parafrazat și în acest domeniu: „din limbi străine să înveți filosofia, ca în limba țării tale să filosofezi”. Dar aceasta înseamnă că, asemenea *Luceafărului*, care subzista uitat în limba română, ar fi venit oricum o vreme când cineva se va fi învrednicit să scoată la lumină și substratul unei gândiri filosofice românești. I-a fost dat lui Noica s-o facă. Și a făcut-o într-un mod exemplar.